

En Joan Colom i en Juan Palomo

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 29-06-2010

El Juan Palomo a qui es fa referència a "Los deshauciados del mundo y de la gloria", és en Joan Colom.

En un moment d'inspiració lluminosa a finals de maig, en Francesc Jutglar escriu un correu electrònic a en Jordi Bilbeny, qui, comptant amb el permís del seu autor, té l'amabilitat de reenviar-me'l. Reflexiona en Jutglar:

"No m'havia parat mai a pensar en la dita castellana que compara algú amb Juan Palomo, i de sobte em vaig adonar que de Juan Palomo en conec un i només un.

"He fet una cerca al corpus de la RAE (<http://corpus.rae.es/cordenet.html>): "como Juan Palomo", i no ho troba, però sí que troba: "yo me lo guiso":

"Yo me soy el rey Palomo, yo me lo guiso, yo me lo como" apareix documentat per primera vegada, segons aquesta cerca, l'any 1549, en una edició de Refranes y proverbios en romance de l'Hernán Núñez. El mateix text figura com a Letrilla satírica en unes Poesías d'en Francisco de Quevedo y Villegas (1597-1645): "Yo me soy el rey Palomo: yo me lo guiso y yo me lo como".

Després, en Francesc Jutglar recull, encara: "Buscat al corpus <http://www.corpusdelespanol.org/x.asp> trobo algunes referències amb "Juan Palomo", però totes del segle XIX. Però buscant "yo me lo guiso", en surt una del segle XVIII, amb un títol interessant: Los desahuciados del mundo y de la gloria (1732), d'en Diego de Torres Villarroel (1693-1770), <http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=856>". El fragment és el següent: "Allá va la segunda parte de los Desahuciados, no quiero que la leas, ni que la oigas, ni que te acuerdes de mí, ni que la compres, que ya no necesito tu dinero; sólo quiero mortificarte y volverte a decir que mi premio y mi gusto no está en tus ojos, en tus manos, en tu lengua, en tu dinero ni tu vanidad; yo me lo tengo todo en mi paciencia, en mi retiro y en mi trabajo, y yo me lo guiso, y yo me lo como, y yo me voy a reír de ti como he hecho siempre. Quédate contigo, que es lo mismo que con un perro cocomo, que yo me voy con Dios, y ladra y gruñe lo que tú quisieres".

Tot i que el fragment en concret no esmenta explícitament cap Juan Palomo o rey Palomo, és simptomàtic que la segona part del refrany que associem a la gesta d'en Colom surti en una declaració com la present, i en una obra digna d'una anàlisi més profunda que justament s'intitula *Los deshauciados del mundo y de la gloria*. Com bé em fa notar en Jordi Bilbeny: "quin Juan Palomo va tenir gloria mundial i en va ser exclòs? En Joan Colom, evidentment". És clar. Qui pot ser l'objecte, el referent d'aquesta dita al segle XVI, sinó el nostre Joan Colom? Per la magnitud i l'anomenada del viatge, per tal com sabem que fa el projecte de la Descoberta d'Amèrica, el presenta, el ven, fa signar als reis les seves exigències fil per randa, hi va, compleix, en torna, i en menys d'un any s'ha convertit en virrei i rendista d'uns beneficis exponencials a perpetuïtat. "Joan Colom, jo m'ho pasto i ho poso al meu nom".

L'admiració i l'enveja, que havia de suscitar a parts iguals, havien de ser astronòmiques. A més, la dita conté el to d'acusació barrejat amb el del reconeixement, i encara que en la parla col·loquial se sol usar més com un retret, és ben clar que també es pot fer servir en clau d'expressió admirativa. I tot plegat encara té més sentit si hi afegim les troballes que està duent a terme en Lluís Maria Mandado en el seu escorcoll de l'Orlando furioso, l'obra d'alt contingut simbòlic d'en Ludovico Ariosto escrita en clau per encàrrec de Lucrècia Borja. Segons les interessants interpretacions d'en Mandado —que ens adverteix que en Colom arribaria a ser rei en algun moment, i les primeres aparicions del refrany diuen, textualment, "Yo me soy el rey Palomo..."—, en Joan Colom, ambaixador i diputat del General durant la Guerra Civil catalana (1462-1472), és qui trasllada la infanta Felipa de Coïmbra a casar-se amb el duc de Calàbria, en Joan de Lorena, tal com estava acordat, i aprofitant la coneixença, la confiança i l'atracció, el futur Descobridor arribaria a la intimitat amb la infanta durant la travessia de Lisboa a la Provença. Felipa de Coïmbra, examinada per les dames encarregades de la qüestió —i més tractant-se d'una senyora de 29 anys, ja—, és rebutjada per arribar desflorada i el compromís fatalment anul·lat.

Per a mi, després de seduir la infanta i que aquesta fos rebutjada, amb la consegüent ruïna diplomàtica, crec que en Colom s'hi hauria d'acabar casant en secret (estaríem cap a finals de 1466), i després havia d'encaterinar d'alguna manera la mare de Felipa, Isabel d'Urgell (la catalanitat de tots dos hi pesaria força, aquí), i interpreto que aquesta hauria d'intercedir davant del seu antic gendre, Alfons V, rei de Portugal, perquè acceptés en Colom al seu servei sense castigar-lo, i per salvar la diferència de rang respecte a Felipa l'acabés nomenant Infant, un títol desproveït de rendes i de dominis territorials. Si se'l convertia en baró o en comte calia assignar-li un territori, i això hauria anat en detriment d'algun altre noble portuguès, cosa que hauria alterat l'harmonia de la cort i qui sap si del regne. Segons el Diccionari d'Història de Catalunya d'Edicions 62, la dignitat d'Infant als regnes peninsulars era un títol que podien obtenir per privilegi els parents del rei[1]. En Mascarenhas Barreto, per la seva banda, assenyala que a Portugal de vegades era atorgat com a cognom als fills naturals de prínceps[2], segurament per distingir la criatura a desgrat de la seva condició il·legítima. En Colom, casat amb la cosina i cunyada del monarca portuguès, s'havia convertit en parent del rei, i la diferència de rang respecte a Felipa (en Colom era cavaller, l'escala més baixa de l'estament nobiliari) es podria considerar gairebé com un defecte natalici. Amb el nomenament d'Infant de la cort portuguesa, Alfons V corregiria el "defecte" d'en Colom i guanyaria un navegant expert per a la Corona. Felipa, però, seria castigada amb la reclusió en un convent, pel fet d'haver-se casat sense el consentiment reial, i això explicaria en part la seva llarga residència conventual fins a la mort, el 1497, i la confusió que ha empès molts historiadors a considerar que s'havia fet monja. En Mário Casa Nova Martins deixa ben clar que morí al monestir d'Odivelas sense professar[3].

El tema de la manca d'assignació de dominis territorials crec que seria clau en la mentalitat d'en Colom. Sobre ell ha de pesar l'aurèola d'aprofitat, d'arribista, de trepa... Els portuguesos es rendiran a la seva ciència nàutica, però mentre en uns deu suscitar una adhesió incondicional per aquesta vàlua contrastada, d'altres, pel mateix i pel procedir en l'afer de Felipa, el tindran per gairebé un "plebeu" que s'ha entaforat enmig de la grandesa en una mostra de debilitat col·lectiva de la monarquia (primer Felipa, després Isabel i finalment Alfons V).

Així les coses, Amèrica representa al cop de puny sobre la taula de l'Infant sense assignació territorial, sense dominis, envejat i repudiat sobretot per la branca de Bragança, bastards reials equiparats en dignitat amb en Colom, el trepa. Amb els dominis d'Amèrica, en Joan Colom es convertiria en el noble més poderós de la cort i Felipa veuria restituit bona part del seu honor. Però els reis de Portugal, primer Alfons V i després Joan II, no ho acceptaran.

Aleshores, l'oferiment es fa a la cort sobre la qual en Ferran Colom, el fill d'en Joan Colom i de Felipa de Coïmbra i d'Aviz-Urgell, podia tenir esperances d'arribar a dalt de tot, al tron. Amb Anglaterra, amb França, no seria possible, però amb Catalunya sí. I vist el perill, però també el negoci, i atent a les profecies que auguraven l'arribada d'un monarca universal que seria rei de Catalunya, Ferran II signa allò que li demana en Colom a canvi de desactivar el seu fill Ferran d'Aviz-Urgell com a amenaça urgellista per a la regnant casa de Trastàmara. Deu ser l'única condició, duríssima, sí, i per això, a tota la resta el sobirà hi diu "Amén".

I vet aquí la història: en Joan Colom, virrei hereditari d'un territori més vast que l'Europa de tota la vida. Juan Palomo, yo me lo guiso, yo me lo como.

La sentència està perfectament a to amb aquella altra, més elaborada i posterior, potser, que ja vam comentar: "Que plogui fins que en Colom begui a galet".

Pep Mayolas

[1] BLANCA GARÍ i AGUILERA, Diccionari d'Història de Catalunya, Edicions 62, SA, Barcelona, 1993, p. 569.

[2] AUGUSTO MASCARENHAS BARRETO, O português Cristóvão Colombo, agente secreto do rei Dom João II, Edições Referendo, Lda., Amadora, 1988, p. 140.

[3] MÁRIO CASA NOVA MARTINS, "Joana Princesa e Infanta, irmã de Dom João II", Alameda Digital, núm. 5, gener de 2007, http://www.alamedadigital.com.pt/n5/sta_joana_princesa.php